

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ ЯК АКТИВНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ СИСТЕМОЮ

Острроверхова Н.М., доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України.

Розкривається сутність та теоретичні засади пріоритетних технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою, їх різновиди та специфіка організаційно-педагогічних умов реалізації.

Ключові слова: загальноосвітній навчальний заклад, система, управління, теорія, технологія.

В умовах реформування системи освіти в Україні, модернізації змісту початкової та загальної середньої освіти, реструктуризації ступенів навчання в ЗНЗ, інтенсифікації освітніх процесів та управління ними об'єктивно постає проблема наукового обґрунтування, практичного узагальнення та систематизації набутих наукою і практикою нових ідей, теорій, методик та технологій їх упровадження з метою підвищення якості освіти.

Одним із дієвих засобів розв'язання цієї проблеми є *технологічний підхід*, тобто ефективне застосування поняття «технологія» у сфері освіти, педагогічному процесі та управління ним. Тлумачення сутності поняття «технологія» полягає в тому, що воно являє науково і практично обґрунтовану систему діяльності, яка використовується з метою перетворення навчального середовища, виробництва матеріальних і духовних цінностей. Сутність поняття «технологія» походить від грецьких слів: *techne* – мистецтво, *lohos* – учіння [1, с. 688], тобто це сукупність знань про способи і засоби здійснення виробничих процесів. У науковому розумінні та вживанні терміну «педагогічна технологія» існує різнобій, з-поміж якого Г. К. Селевко виділяє чотири позиції. 1. Педагогічна технологія як *засіб*, тобто як виробництво і застосування методичного інструментарію, апаратури, навчального обладнання та ТЗН для навчального процесу.

2. Педагогічна технологія як *спосіб*, тобто як процес комунікації (спосіб,

модель, техніка виконання навчальних завдань), що базується на окресленому алгоритмі, програмі, системі взаємодії учасників педагогічного процесу.

3. Педагогічна технологія як *науковий напрям*, тобто розгляд педагогічної технології як широкої галузі знань, яка базується на досягненнях *соціальних, управлінських і природничих наук*.

4. Педагогічна технологія як *багатомірне поняття*, яке передбачає багатоаспектний підхід і розглядає педагогічні (освітні) технології як багатомірний процес [2, с. 48-50].

У ракурсі заявленої проблеми розглянемо структуру педагогічної технології, яка інтегрує три основних взаємопов'язаних компонентів: а) *науковий*, що базується на досягненнях педагогічної теорії та передової практики; б) *формально-описовий* (дескриптивний), який подається моделлю чи описом методів і засобів, алгоритмів дії, що застосовуються для досягнення передбачуваних результатів; б) *процесуально-діяльнісний*, за якого технологія постає як процес діяльності суб'єктів і об'єктів управління, їхнє цілопокладання, планування, організація, реалізація цілей та аналіз результатів [2, с. 51]. Найбільш узагальненою, на наш погляд, є дефініція педагогічної (освітньої) технології, яка тлумачиться Г. К. Селевком таким чином: «Педагогічна (освітня) технологія – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, побудована на *наукових засадах*, запрограмована в часі та в просторі, що призводить до накреслених результатів» [2, с. 52].

Отже, науковий підхід до дослідження окресленої проблеми передбачає розгляд, дослідження тих чи інших явищ і процесів з *позиції конкретної теорії* як системи уявлень і понять про світ, що формуються в процесі пізнавальної діяльності людини і включають в себе всю сукупність абстрактних пізнавальних образів, які обслуговують практичну діяльність людини. У вузькому значенні «теорія» – це система наукових знань про будь-яку сукупність об'єктів, яка дозволяє пояснити та передбачити явища конкретної предметної галузі. Наукові теорії різноманітні за своїм онтологічним змістом.

У гносеологічному відношенні всі теорії являють собою розвинену форму систематизації наукових знань і є способом ідеалізованого вираження об'єктивної реальності та засобом пояснення її закономірностей.

На певних етапах розвитку суспільства і освітніх систем як його складової в суперечках та гострій боротьбі народжуються нові, прогресивні педагогічні ідеї, теорії, концепції, наукові підходи. Зокрема, науковий підхід передбачає розгляд, дослідження тих чи інших явищ і процесів з позиції конкретної теорії. У широкому розумінні «теорія» – це система принципів, уявлень і понять про світ, які формуються в процесі пізнавальної діяльності людини і включає в себе всю сукупність абстрактних пізнавальних образів, що обслуговують практичну діяльність людини. У «Сучасному словнику з педагогіки» (укладач Є. С. Рапацевич) зазначається: «теорія» – це система принципів, законів, категорій, понять, концепцій, що описують будь-яке відносно однорідне, цілісне явище наукових знань – чи сукупність його елементів, функцій [3, с. 778]. Наукові теорії досить різноманітні за своїм онтологічним змістом. У гносеологічному відношенні всі теорії являють собою розвинену форму систематизації наукових знань і є способом ідеалізованого розкриття об'єктивної реальності та засобом пояснення її закономірностей. Наукова теорія не є єдиною формою пізнання світу. Від усіх інших форм (абстракцій, аналогій, гіпотез тощо) вона вирізняється як своєю будовою, так і пізнавальною цінністю. Процес формування наукової теорії реалізується в кінцевому результаті як компроміс між логікою і досвідом через встановлення певної динамічної рівноваги між ними. Звідси випливає, що будь-який науковий підхід має базуватися на певній науковій теорії. Системний підхід, наприклад, базується на теорії систем, діалектичний – на законах діалектики тощо.

У процесі дослідження проблеми теоретичних засад технології управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою з'ясовано, що найбільш поширеними науковими підходами у соціально-педагогічних дослідженнях та практиці є: *системний, діалектичний, синергетичний,*

компетентнісний, інформаційний. У нашому дослідженні вони реалізовані з позиції об'єктивного взаємозв'язку *класичних функцій управління складними соціальними системами*, в т. ч. діяльністю ЗНЗ, яка має всі їх ознаки. На думку В. Г. Афанасьєва, основними стадіями (функціями) управлінського циклу є: *вироблення і прийняття управлінського рішення; організація; регулювання, коригування; облік і контроль* [4, с. 207].

Системний підхід як методологічна основа розвитку пізнання оточуючої дійсності передбачає розгляд об'єкта, явища, процесу як цілісної динамічної складної системи. Ідею «загальної теорії систем» започаткував австрійський учений Людвиг фон Берталанфі (1937 р.), реалізуючи її у підході до розвитку філософсько-методологічної концепції біологічного організму. Поняття і сутність цілісних систем ґрунтовно розкриваються у філософській, соціологічній та психолого-педагогічній літературі (В. Г. Афанасьєв, І. Б. Блауберг, А. Д. Сараєв, А. І. Уйомов та ін.). Зокрема, А. І. Уйомов сутність поняття «система» розкриває як «множину об'єктів, на яких реалізується заздалегідь визначене відношення з фіксованими якостями, і, по-друге, як «множину суб'єктів, котрі володіють заздалегідь визначеними якостями з фіксованими між ними відношеннями» [5, с. 21]. І. В. Блауберг під системою розуміє «сукупність елементів, які пов'язані взаємодією і в силу цього виступають як одне ціле по відношенню до оточуючого середовища» [6, с. 48]. А. Д. Сараєв тлумачить поняття «система» як «сукупність елементів, які знаходяться у відношенні один до одного, необхідному і достатньому для виконання функцій даної сукупності елементів» [7, с. 49].

Отже, поняття «система», в т. ч. і «система управління», детермінується наявністю елементів і відношень між ними, чи наявністю елементів і взаємодії між ними. Суть системи обумовлює структуру і функціональну спрямованість її елементів. За характером зв'язки між елементами системи бувають різні: вони можуть виражати *відношення, взаємодію, побудову, функціональне спрямування.* У нашому дослідженні превалує *функціональна взаємодія*, тобто органічна єдність класичних функцій управління діяльністю ЗНЗ

(вироблення та прийняття управлінського рішення, організація, координування і коригування, облік і контроль).

В. П. Кузьмін з позицій системного підходу розрізняє три типи найбільш загальних об'єктів природи і суспільства: окремий предмет – цілісна система – сукупна різнооб'єктна дійсність. Такий підхід зумовлює типологічні форми пізнання: розгляд окремого предмета («предметоцентризм»); «вид», «рід», що становлять систему, в якій окремий предмет виступає як компонент системи («системоцентризм»); третя – це складна дійсність, що являє собою множину різноманітних систем («поліцентрична надсистемна єдність») – соціалізм, капіталізм, група суверенних держав, що розвиваються [8, с. 30].

В основу системного підходу до добору та реалізації технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою покладено «системоцентризм», тобто ідею бачення об'єкта дослідження як цілісної складної динамічної системи, яка об'єктивно інтегрує зовнішні та внутрішньосистемні чинники її функціонування. Універсальність системного підходу пояснюється тим, що системна якість є однією із основних ознак сутності об'єктів, явищ і процесів об'єктивної реальності, які детермінують їхню якісну самотність.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з проблеми добору і впровадження технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою дає підставу для висновку, що вітчизняні та зарубіжні вчені визнають його системний характер, розкривають його складові та взаємозв'язки між ними. Окрім цього в науковій літературі розглядаються різновиди системного підходу до педагогічних явищ і процесів, зокрема: системно-структурний, системно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-компонентний.

Системно-структурний підхід до соціально-педагогічних систем (об'єктів, явищ, процесів) передбачає з'ясування будови системи, основою якої є її складові та внутрішні зв'язки між ними. Його доцільно використовувати при аналізі структури змісту управління ЗНЗ, окремого його

аспекту, виду управлінської діяльності.

Системно-функціональний підхід до управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою передбачає розгляд взаємопов'язаних і взаємозумовлених функцій суб'єктів процесу управління (керівного персоналу, педагогічного колективу ЗНЗ) в їхній професійній єдності та взаємодії. Його реалізація спрямована на виявлення стану нероздільності реалізації окремих управлінських функцій, підпорядкування їх змісту діяльності педагогічного колективу щодо формування цілісної та всебічно розвиненої особистості, забезпечення чіткого усвідомлення їх специфіки і гармонії взаємовідносин у спільній діяльності.

Системно-діяльнісний підхід до управління ЗНЗ як активною соціально педагогічною передбачає встановлення наявності взаємопов'язаних та взаємозумовлених видів діяльності управлінського персоналу та суб'єктів педагогічного процесу (вчителя, учнів), що дозволяє вивчити й оцінити її специфіку, способи взаємодії, результативність кожної з них та в інтеграції.

Системно-компонентнісний підхід до добору та реалізації технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою передбачає виокремлення об'єктивно існуючих компонентів основних педагогічних підсистем та виявлення практично існуючих взаємозв'язків між ними. Його можна подати у вигляді наступного алгоритму:

- вичленування структурних та змістових компонентів основних функцій управління діяльністю ЗНЗ;

- встановлення між структурними і змістовими компонентами основних функцій управління об'єктивно існуючих взаємозв'язків, взаємозалежності та взаємодії;

- окреслення системи оцінних параметрів реалізації технологій управління та можливості їх використання в оцінці їхньої внутрішньої будови.

У системі наукових підходів до управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою чільне місце посідає *діалектичний підхід*, який базується на засадах діалектики як науки про найбільш загальні закони

розвитку природи, суспільства і мислення, взаємозв'язок предметів і явищ, загальний рух, розвиток, логіку і теорію пізнання. Діалектика є матеріалістичною тому, що при розв'язку основних завдань філософії виходить із первинності матерії, буття і вторинності свідомості. Як науці, їй притаманні принципи, категорії, закони. Основні закони діалектики, які виступають теоретичними засадами соціально-педагогічних – це : закон єдності і боротьби протилежностей, закон переходу кількісних змін у якісні, закон заперечення, причинності тощо. Діалектичний підхід ґрунтується на філософському методі дослідження природи і суспільства, за допомогою якого можна зрозуміти складний, повний протиріч шлях становлення об'єктивної істини, зв'язок на кожному ступені розвитку науки елементів абсолютного і відносного, усталеного і змінного, переходи від одних форм узагальнення до інших. Головною категорією матеріалістичної діалектики є суперечність як рушійна сила і джерело будь-якого розвитку. В ньому криється ключ до всіх інших категорій і принципів діалектичного розвитку. Діалектичний і системний підходи взаємозв'язані і діють в органічній єдності. В. Г. Афанасьєв стверджує: «Діалектика цілісних систем знаходить своє вираження у відношеннях цілого і частин, а також частин системи одна до одної. Очевидно, що частини і ціле єдині, взаємодіють один з одним, причому важливо, що основою цієї єдності, взаємодії є ціле» [4, с. 15].

Теоретико-прикладне значення діалектичного підходу до добору та реалізації технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою полягає у:

- розумінні сутності та реалізації діалектичного підходу до соціально-педагогічних явищ, процесів оточуючої дійсності, законів природи і розвитку суспільства, в т. ч. системи освіти як її складової, механізмів реалізації технологій управління діяльністю ЗНЗ;
- озброєнні методами наукового пізнання, науково-пошукової діяльності в процесі впровадження технологій управління діяльністю ЗНЗ;
- забезпеченні в процесі реалізації технологій управління ЗНЗ

використання діалектичних принципів, зокрема: єдності чуттєвого і раціонального, конкретного і абстрактного, емпіричного і теоретичного;

– виявленні та розкритті сутності причинно-наслідкових зв'язків у явищах, процесах, об'єктах вивчення, організаційних механізмах реалізації управлінських функцій;

– розкритті діалектичної істини, яка полягає в тому, що явища оточуючого світу не існують ізольовано, а перебувають у тісному взаємозв'язку, залежно від добору організаційних механізмів їх реалізації;

– добір організаційних механізмів реалізації принципу зв'язку теорії з практикою, навчання з життям, який спирається на методологічні постулати про єдність освітньої теорії і практики, зумовленість навчання соціальними процесами, що сприяє перетворенню знань у переконання, намірів у вчинки.

Синергетичний підхід – один із пріоритетних наукових підходів, який широко використовується в соціально-педагогічних дослідженнях. Його основою є відносно нова наука – синергетика. Семантичне значення терміну «синергетика» у перекладі з грецької мови означає: «sun» (з, разом, спільно), «ergon» (робота, діяльність) [1, с. 639]. Згідно з цим у наукових працях поняття «синергетика» тлумачиться як «узгоджена дія», «спільна дія», «співробітництво».

Теоретичні основи синергетики, як нової наукової парадигми, розроблено групою фізиків у Брюсселі під керівництвом І. Пригожина. «Від буття до становлення – саме такою (за І. Пригожиним) є орієнтація нової парадигми, в контексті якої акцент переноситься з вивчення інваріантів системи, станів рівноваги на вивчення станів нестабільності, механізмів виникнення нового, народження та перебудов структур» [9, с. 47]. Досліджуючи філософські аспекти нелінійної еволюції складних систем, В. С. Лутай використовує синергетичний підхід. При цьому синергетику він розглядає як сучасну наукову парадигму, що об'єднує знання про природу і людину, матерію і дух, на методологічних засадах якої створюється сутнісно нова картина світу. «Саме ця постнекласична наука спрямована на розкриття «складних

механізмів виживання суспільства, на вирішення основного питання сучасної філософії» [10, с. 100]. Автор вважає, що найважливішим здобутком синергетики є відкриття загальних закономірностей *самоорганізації* розвитку всіх явищ буття, а також загальної тенденції до прогресу цієї самоорганізації. Згодом зроблено висновок, що в історії природи і суспільства існує закономірність створення все більш складно упорядкованих систем. Зокрема, підкреслюється важливе значення синергетики для розгляду світоглядів і різних культур. Він пише: «Синергетична парадигма вимагає деяких суттєвих змін у кожному з світоглядів та різних культур. Однак важливо, щоб ці зміни були не біофуркаційного, а еволюційного характеру, щоб вони здійснювалися шляхом неантагоністичної, доброзичливої, діалого-комунікаційної взаємодії між представниками різних суперечливих між собою типів і видів світогляду» [11, с. 57]. Важливою є думка автора про те, що застосування досягнень синергетики до реформування освітніх систем наближає нас до всебічно розвиненої особистості, яка може гармонійно поєднувати свої інтереси з загальними.

Синергетичний підхід уможлиблює здійснення міждисциплінарного дослідження лімінальності та «уможливлення» буття і мислення в контексті певних цілісностей (соціокультура буття людства на межі століть, комунікативний простір інформаційної культури, простір філософування як осмислення і становлення «можливого світ» та ін.). Отже, синергетична методологія вносить принципово нові сюжети у світоглядну теорію. Вона суттєво посилює позиції тих, хто діалектично сприймає та інтегрує світ, наголошує на таких фундаментальних принципах як взаємозв'язок і багатовекторний розвиток. Переваги синергетичного мислення полягають у тому, що воно забезпечує цілісність світобачення. Синергетика є могутнім системоутворювальним підґрунтям розуміння світу взагалі, а й осмислення людської практики.

З огляду на сутність синергетики основними умовами саморозвитку і розвитку системи є: наявність елементів; відкритість системи, що забезпечує

постійний приток енергії; зусилля відхилень від нестійких її станів і перевищення ними деяких критичних значень; нелінійність управлінь; кооперативна поведінка елементів системи. Принциповим тут є те, що галузь освіти розглядається як єдина самоорганізувальна і саморозвивальна система континууму: «освіта-наука-виробництво». Синергетика в останні роки ХХ ст. стала проникати у всі аспекти освіти, виховання та розвитку особистості. Тому цілком правомірно, що синергетичний підхід широко використовується в управлінні системою освіти та діяльністю ЗНЗ, зокрема в доборі та реалізації технологій управління ним як соціально-педагогічною системою.

Синергетичний підхід до розроблення та реалізації технологій управління ЗНЗ як педагогічною системою, аналізу його якості полягає в інтеграції системоутворювальних компонентів цього процесу, зокрема:

- знання і розуміння керівниками ЗНЗ сутності синергетики як нової освітньої парадигми, побудованої на інтеграції сучасних наукових ідей, теорій, принципів, концепцій та можливості їх застосування в реалізації технологій управління діяльністю ЗНЗ;

- раціональне визначення сукупності різновидів організаційних механізмів упровадження теоретичних засад технологій управління ЗНЗ як соціально-педагогічною системою на основі їхньої спорідненості за змістом та метою;

- виявлення зв'язків і споріднених ознак, які доцільно реалізувати при доборі та реалізації технологій управління ЗНЗ як соціально-педагогічною системою;

- синергетика освіти та управління процесом впровадження її модернізованого змісту передбачає інтеграцію наук з глобальних проблем сучасної цивілізації.

- виокремлення структурних та змістових компонентів, функцій і взаємодіючих чинників їх реалізації;

- встановлення між основними структурними і змістовими компонентами об'єктивно існуючих взаємозв'язків, взаємозалежності та взаємодії;

– окреслення параметрів оцінювання стану реалізації теоретичних засад технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою.

Компетентнісний підхід є одним із пріоритетних у доборі та реалізації технологій управління загальноосвітнім навчальним закладом як активною соціально-педагогічною системою. Успішне його використання можливе за умови зміни попередніх парадигм на парадигму, яка базується на компетентнісній основі (І. А. Зимняя, О. Овчарук, О. Сібіль, В. М. Слободчиков, С. Шишов, А. В. Хуторський та ін). Зміст освіти і управління нею, сформований на компетентнісних засадах, не зводиться до знаннево-орієнтованого компоненту, а передбачає цілісний досвід рішення життєвих проблем, виконання ключових (тобто тих, які належать до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій. «Компетенція» в перекладі з латинської «competenti» означає коло питань, у яких людина добре обізнана, володіє пізнаннями і досвідом. А «компетентність» містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності.

За визначенням А. В. Хуторського, «компетентність» – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особисте ставлення до неї і предмета діяльності [12, с. 55-61]. Компетентнісний підхід до управлінської діяльності передбачає перш за все інформованість керівника щодо сучасних проблем управління ЗНЗ, оволодіння сучасною технікою і технологією управління, в т. ч. взаємостосунків між підлеглими, дотримання етичних норм оцінки власних вчинків тощо.

Особливості компетентнісного підходу до процесу навчання і управління ним полягають у тому, що навчальна діяльність учнів набуває дослідницького чи практико-перетворювального характеру. Психологічний механізм формування компетентності суттєво відрізняється від механізму понятійного «академічного знання». Компетентність є складним синтезом когнітивного, предметно-практичного і особистісного досвіду. Нині актуальною є розробка

моделі компетентнісної освіти, яка пов'язана з переходом від загальнотеоретичної уяви про її зміст до побудови предметних освітніх програм та адекватних їм ситуаційно-моделюючих технологій і контрольно-вимірювальних матеріалів. Йдеться не тільки про наукові галузі, але й про певну сферу діяльності, про практику, про механізм рефлексії, що виявляється у своєрідному тестуванні ситуації і власної поведінки відповідно до її ціннісно-сміслових установок.

Компетентність як властивість індивіда існує в різних формах: як ступінь вміння, спосіб особистісної організації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), деякий підсумок саморозвитку індивіда або форми виявлення здібності та ін. На відміну від професійної компетентності, ключова (загальноосвітня) компетентність проявляється як рівень функціональної грамотності. Їх поєднує досвід, цілісність і конкретність сприйняття ситуації, готовність до отримання продукту. Гіпотетично в теорії визначаються загальні характеристики освітньої програми, орієнтованої на компетентнісну модель освіти, зокрема: опис ознак очікуваного рівня компетентності в певній галузі; визначення необхідного і достатнього набору навчальних задач-ситуацій, послідовність яких вибудована зростом повноти, проблемності, конкретності, новизни, життєвості, практичності, креативності, ціннісно-сміислової рефлексії і самооцінки, гуманітарної експертизи рішень, необхідності поєднання фундаментального і прикладного знання; технологія процесу навчання, в т. ч. послідовність пред'явлення учням задач-ситуацій різних типів і рівнів; алгоритми і евристичні схеми, що спонукають до організації діяльності учня щодо визначення утруднених ситуацій; технологія супроводу, консультування та підтримка учнів у процесі проходження програми.

З метою забезпечення ефективності технологій управління процесом формування освітніх компетенцій в ЗНЗ важливого значення набуває виокремлення їх ключових видів—це зокрем:

- ціннісно-сміслова компетенція в сфері світогляду, яка пов'язана з

ціннісними орієнтирами, здатністю особистості бачити і розуміти світ, орієнтуватися в ньому; забезпечує раціональний вибір механізму самовизначення у ситуаціях навчальної та інших видів діяльності;

– загальнокультурна компетенція, яка передбачає обізнаність особистості в особливостях національної та загальнолюдської культури, духовно-моральних основах життя людини і людства; у питаннях культурологічних основ сімейних, соціальних, громадських явищ і традицій; у способах ефективної організації вільного часу тощо.

– пізнавальна компетенція як сукупність компетенцій особистості у сфері самостійної пізнавальної діяльності – це: знання й уміння організації праці, цілепокладання, планування, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності. У межах даної компетентності визначаються уміння вирізняти факти від домислів, володіння вимірювальними навичками, використання вірогідних, статистичних та інших методів пізнання;

– інформаційна компетенція сприяє (за допомогою технічних засобів і інформаційних технологій) формуванню уміння самостійно шукати, аналізувати, добирати необхідну інформацію, організувати, перетворювати, зберігати і передавати її;

– комунікативна компетенція включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими людьми і подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями в колективі;

– соціально-трудова компетенція означає володіння знаннями і досвідом у сфері громадянсько-громадській діяльності, соціально-трудовій сфері;

– компетенція особистісного самовдосконалення спрямована на оволодіння способами фізичного, духовного, інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції і самопідтримки.

Інформаційний підхід до розроблення технологій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою зумовлений прогресуючою тенденцією інтенсивного формування інформаційного суспільства,

інформатизації суспільних процесів, підвищенням рівня інформаційних потреб суб'єктів управління. Інформатизація соціальної сфери передбачає перш за все формування національної інформаційної інфраструктури, тобто створення, розвиток та використання інформаційних систем різних типів, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, в т. ч. освітніх. У Законі України «Про інформацію» [13] та «Концепції інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл» [14, с. 9-10] інформатизація освіти розглядається як упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних, телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу. У сутнісному значенні інформатизація освіти – це передусім зміни в управлінні навчальним закладом, процесом навчання, формах і методах навчання, зумовлені використанням інформаційних засобів. У зв'язку з цим переглядаються наукові концепції щодо розширення межі людського пізнання та світоглядних орієнтирів на засадах інформатизації. Інформація перетворилася в глобальний, у принципі невичерпний ресурс людства, яке вступило в нову епоху розвитку цивілізації – епоху інтенсивного освоєння інформаційного ресурсу й нечуваних можливостей феномена управління. Протягом другої половини ХХ століття видано низку наукових праць, у яких висвітлюються концепції інформатизації, сутність інформації, її види та функції (Б.Ю.Биков і В.Д.Руденко, М.В.Волькенштейн, В.М.Глушков, Т.А.Дейк, Н.І.Жуков, В.М. Мадзігон, М.І. Жалдак,, В.З.Коган, М.І.Сетров, А.Д.Урсул та ін.). Слід зазначити, що у визначенні поняття «інформація» спостерігається різноплановість, що пояснюється різними науковими підходами вчених до його тлумачення. Прихильники кібернетичного підходу розглядають поняття «інформація» як сигнал, що зменшує невизначеність у певній системі. Філософи використовують дві концепції у визначенні поняття «інформація» – атрибутивну і функціональну. З позицій атрибутивної концепції «інформація» визначається як властивість, яка притаманна всім

матеріальним системам, в т. ч. об'єктам неживої матерії. Прихильниками функціональної концепції «інформація» розглядається як кібернетична категорія, що характеризує функціонування самоорганізованих систем. Одним із різновидів є соціальна інформація, яка розглядається як дані про відображення у суспільстві різноманітних природних і соціальних явищ. Соціальною є також інформація, яка стосується відносин між людьми, їхніх потреб та інтересів. Основними її видами є: світоглядна, правова, публіцистична, побутова, естетична, релігійна, технічна, економічна, педагогічна, технологічна тощо. Отже, педагогічна інформація є різновидом соціальної інформації, яку вітчизняні та зарубіжні вчені тлумачать як дані про педагогічну науку і практику, що надходять до одержувача і є основою прийняття управлінських рішень. Інформація, яка використовується в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами як соціально-педагогічними системами являє собою сукупність та взаємодію складних інформаційних потоків – це: вихідна інформація, необхідна для вироблення й прийняття управлінських рішень; самі рішення чи управлінські команди, що зумовлюють організацію керуючих і керованих систем; регулююча інформація, яка представлена різного роду нормативними документами, законами, інструкціями, технологічними картами та ін.; оперативна інформація, що надходить у процесі функціонування систем і характеризує її стан; зовнішня інформація, яка надходить від інших систем, що комунікаційно пов'язані з даною системою (школою); контрольно-облікова інформація, що характеризує процес функціонування системи і його результати.

Забезпечення оперативної контрольно-облікової інформації про стан функціонування навчального закладу досягає ефективності (необхідної якості та обсягу) за умови дотримання таких принципів: оперативності, достовірності, повноти, доступності, неперервності та динамічності, організації, забезпечення глибини аналізу і синтезу, використання математичних та імітаційних методів вироблення та прийняття управлінських

рішень.

Оперативність одержання педагогічної інформації передбачає її своєчасне надходження до суб'єктів управління загальноосвітнім навчальним закладом (одержувача). Дотримання цього принципу забезпечує оперативність асиміляції чи заперечення одержаної інформації, її обробки та аналізу; вироблення на її основі та реалізацію управлінського рішення, тобто сприяє швидкому реагуванню та коригуванню діяльності педагогічного й учнівського колективів, попередженню недоліків у роботі ЗНЗ та управлінні ним.

Достовірність педагогічної інформації запобігає її неточності, суб'єктивізму відображення реального стану речей, матеріальних та духовних явищ, процесів, об'єктів; забезпечує адекватні результати її використання. За цих умов спостерігається економія енергетичних людських ресурсів та часу, які витрачаються на вироблення, прийняття й реалізацію управлінських рішень.

Повнота педагогічної інформації полягає в тому, що її кількість має бути мінімальною, але достатньою для оцінки ситуації і прийняття управлінського рішення відповідно до її характеру. В разі порушення цього принципу, тобто надходження інформації в переобтяженому для керівника загальноосвітнього навчального закладу обсязі, необхідно підходити до її відбору диференційовано за критеріями значущості та об'єктивної потреби в ній.

Доступність педагогічної інформації полягає в тому, що вона за своїм змістом і обсягом має бути простою, зрозумілою, викладеною у доступній формі. Наявність доступної інформації позбавляє керівника загальноосвітнього навчального закладу від необхідності її додаткової обробки та корекції, сприяє якості та оперативності вироблення і прийняття управлінського рішення.

Неперервність та динамічність одержання педагогічної інформації про стан упровадження ДСЗСО передбачає постійне, систематичне, планомірне надходження відомостей до керівника школи. З поняттям неперервності

надходження інформації тісно пов'язана її динамічність, суть якої полягає в тому, що будь-який процес характеризується параметрами, які змінюються під впливом зовнішніх і внутрішніх, об'єктивних і суб'єктивних факторів. Тому цей принцип допускає зміни параметрів системи, що характеризують інформацію у просторі та часі. Успішна його реалізація у системі здійснення внутрішньошкільного контролю, своєчасна корекція (в разі необхідності), сприяє об'єктивності висновків і підведенню підсумків роботи закладу освіти.

Організація інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом полягає у визначенні та використанні раціональних способів і методів отримання, переробки, аналізу, синтезу та трансляції інформації в формі управлінських рішень. При цьому важливу роль відіграють *способи і засоби* (а це організаційні механізми!) отримання інформації, методика її обробки, засоби зв'язку користувача з джерелами інформації, способи перевірки ефективності її використання.

Глибина аналізу і синтезу педагогічної інформації про використання організаційних механізмів впровадження ДСЗСО реалізується внаслідок розчленування її на окремі елементи, оцінку кожного з них окремо (аналіз), виявлення можливостей їхнього інтегрування на основі природних взаємозв'язків та взаємозумовленості, диференціації відбору відповідно до об'єктивних потреб користувача (синтез).

Принцип можливостей використання математичних та імітаційних методів вироблення і прийняття управлінських рішень на основі педагогічної інформації – це важливий крок до розвитку інформаційних систем, створення систем комплексної механізації обробки даних. Технічною базою таких систем є електронно-обчислювальні машини та спеціалізовані технічні засоби обробки окремих видів інформації. Комплексна механізація управлінських процесів, в тому числі й інформаційного забезпечення, суттєво підвищує продуктивність управлінської праці.

За характером, сферами виникнення, призначення та формами закріплення (фіксації) інформація поділяється на три класи: науково-технічну,

управлінську, обліково-статистичну. Серед інших класифікаційних ознак інформації ним виділяються: змістова, організаційна, функціональна, рівнева. Незалежно від специфіки інформації обов'язковою є організація її одержання. Структурні компоненти бінарної системи: «Джерело – Одержувач» інформації ілюструється графічно (рис.1.1).

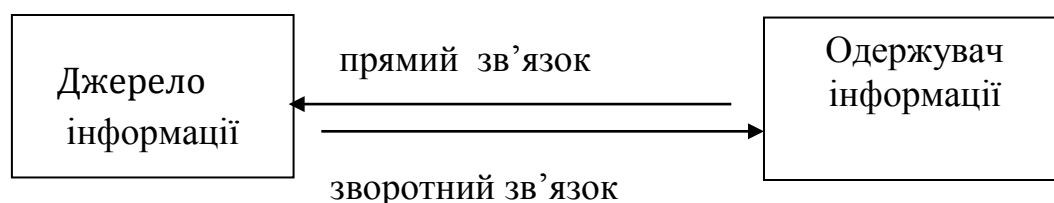


Рис.1.1. Структура організації підсистеми «Джерело – Одержувач» інформації

За цих умов можна отримати оптимальну інформацію, наприклад, щодо професійної компетентності вчителя, зокрема: знання фактичного матеріалу з предмету; володіння загальними методами викладання навчального матеріалу (індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, занурення, мозковий штурм, аналіз ситуації, моделювання тощо); знання і вміння реалізувати адекватні змісту матеріалу методи навчання (бесіда, розповідь, евристична бесіда, дослідницькі методи, проблемний метод); знання і використання педагогічно доцільних форм організації навчання (фронтальна, групова, індивідуальна, змішана); знання і раціональне використання засобів навчання (підручник, посібник, наочні прилади, дидактичний матеріал, комп'ютер, медіа-теки та ін.).

Отже, сутність інформаційного підходу до управлінської діяльності керівника ЗНЗ, зокрема реалізації функцій управління ЗНЗ як активною соціально-педагогічною системою (вироблення і прийняття управлінського рішення, організація, координування та коригування, облік і контроль) сприяє підвищенню рівня ефективності функціонування суб'єктів навчально-виховного процесу та якості його результативності.

Слід зауважити, що жоден із існуючих в педагогічній науці і практиці наукових підходів окремо взятий не дає оптимального результату

ефективності управління ЗНЗ. Необхідно визначати такий їх комплекс, який враховує ступінь науково-практичної підготовки суб'єктів до його реалізації, особливостей навчального закладу, ступеня навчальної компетентності учнів, їх диференційованих потреб у набутті освіти, рівень навчально-методичного забезпечення та технічного оснащення навчального процесу.

Література

1. Словарь иностранных слов / Под. ред. И. В. Лехина и проф. Ф. И. Петрова // Гос. изд. иностранных и национальных словарей. – М.: 1954. – 853 с. – С. 688.
2. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. –Т.1. –М.: НИИ школьных технологий, 2006.– 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
3. Рапацевич Е. С. / Современный словарь по педагогике. – Мн.: «Современное слово», 2001.– 928 с.
4. Афанасьев В. Г. / Научное управление обществом. (Опыт системного исследования). Изд. 2, доп. – М.: Изд-во политической литературы. – М.: 1973. – 390 с.
5. Уемов А.И. Логика и методология системных исследований. – К.: Высш.шк., 1977. – 255 с.
6. Блауберг И. В., Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Системный подход в современной науке // Проблемы методологии системного исследования. – М.: Мысль, 1970. – С.7 - 48.
7. Сараев А. Д. Проблемы системности в философии и антропологии. – К., 1993. – 238 с.
8. Кузьмин В. П. Принципы системности в теории и методологии К.Маркса. – М.: Политиздат, 1980. – 312 с.
9. Пригожин И. От существующего к возникающему: Время и сложность в физ. науках / Пер. с англ. Ю.А.Данилова; Под ред. Ю.Л.Климонтовича. – М.: Наука, 1985.– 327 с.
10. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти: Навч. посіб. – К., 1996. – 248 с.
11. Лутай В. Про організаційні заходи розроблення синергетичної парадигми та її впровадження в освітні системи // Вища освіта України. – 2002. - № 2. – С.53–59.
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: Технология конструирования // Нар. образование. – 2003. - № 5. – С.55-61.
13. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради, 1992.– № 48.– Ст. 650.
14. Концепція інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл: Затв. Колегією МОН України 24 квіт. 2001 р. // Комп'ют. у шк.. та сім'ї. – 2001. – № 3. – С.3–10.

